

ВПРОВАДЖЕННЯ ВАРТІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ВОДНИХ РЕСУРСІВ ДО СИСТЕМИ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗБОРІВ У КОНТЕКСТІ ПОЛОЖЕНЬ ВОДНОЇ РАМКОВОЇ ДИРЕКТИВИ ЄС 2000/60/ЄС ТА ІНШИХ ГАЛУЗЕВИХ ДИРЕКТИВ

Постановка проблеми

Для України важливого значення набувають як процес послідовного наближення до ЄС, так і його стратегічний результат – повноправне членство в ЄС. Для нашої держави європейська інтеграція – це шлях модернізації економіки, подолання технологічної відсталості, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, створення нових робочих місць, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника, вихід на світові ринки, насамперед ЄС.

Важливим аспектом інтеграції є врахування природно-ресурсних особливостей розвитку держави, що дасть змогу забезпечити економічне зростання при нормованому залученні природних ресурсів до економічного обігу. Крім того, імплементація європейських принципів сприятиме конвергенції національної природно-ресурсної політики з аналогічною політикою, яка реалізується в ЄС, і закладе нові інституціональні основи управління природними ресурсами та вибору джерел фінансування проектів розширеного відтворення природогосподарської та природоохоронної інфраструктури. Аналогічні позиції стосуються і водних ресурсів, показники яких потребують адаптації відповідно до європейських стандартів та норм.

Одним з важливих питань є дослідження можливостей імплементації вартісних характеристик водних ресурсів до системи екологічних зборів. Зміст завдання полягає у тому, що система екологічних зборів, котра існує в ЄС, має потенціал до ширшого врахування якостей водних ресурсів. Український досвід свідчить, що окремі якості водних ресурсів під час формування платежів просто не враховуються, і тому відбувається їх локалізація поза економічним обігом.

Відзначимо, що можливості імплементації вартісних характеристик водних ресурсів до системи екологічних зборів пов'язані з Водною Рамковою Директивою ЄС 2000/60/ЄС, що окреслює базові засади політики у водній сфері, та іншими галузевими документами. Серед останніх можливо визначити Директиву № 91/271/ЄС про очистку міських стічних вод, для імплементації якої необхідно збільшити *мотиваційні стимули* для населення в частині економії води, збереження водних джерел, *грошове стимулювання* природоохоронних ініціатив. Найкращим мотиватором є адекватні норми платежів за використання водних ресурсів, які повинні містити більш широкий перелік водних характеристик. Зокрема, у Директиві № 2008/56/ЄС про встановлення рамок діяльності Співтовариства у сфері екологічної політики щодо морського середовища зазначається про підтримку належного стану довкілля та біорізноманітності, що можливо реалізувати за рахунок розробки ефективних економічних механізмів стимулювання.

Дослідження можливостей імплементації вартісних характеристик виявило, що для водних ресурсів характерні низькі параметри фінансово-економічної оцінки, котрі безпосередньо впливають на їх місце і значення як важливого елемента природного капіталу держави. Аналогічна ситуація призводить до вагомого “позаринкового” функціонування водних ресурсів (при значній потенційній вартості). Шляхи вирішення цієї проблеми передбачають пошук і формування нових методичних підходів до оцінки вартості водних ресурсів, які б дали змогу врахувати всі її основні елементи, якості та функціональні параметри.

Вартісні характеристики водних ресурсів

Згідно з розробленою відповідною методикою, була проведена оцінка вартісних характеристик та окремих якостей водних ресурсів. Як показали проведені розрахунки, водні ресурси можуть генерувати значну вартість. За внутрішніми цінами показник вартості становить близько 67,9 млрд грн, світовими – 76,5 млрд дол. США. Різниця вартостей є значною і через відмінність між вітчизняними цінами водних ресурсів та світу. Водні ресурси в межах України недооцінені.

Важливою складовою вартісності показників є фізичні характеристики. Їх питома вага у загальнодержавному показнику становить 70,0% за внутрішніми цінами (ВЦ) і 42,4 – світовими (СЦ) (табл. 1). Найменшу роль у формуванні загальнодержавного показника відіграють додаткові характеристики.

Таблиця 1

Вартісні показники водних ресурсів України у вимірах національного багатства за станом на 01.01.2013 р.

Показник	Фізичні характеристики		Ринкові характеристики		Додаткові характеристики		Загальний показник	
	ВЦ,	СЦ,	ВЦ,	СЦ,	ВЦ,	СЦ,	ВЦ,	СЦ,
	млн грн	млн дол. США	млн грн	млн дол. США	млн грн	млн дол. США	млн грн	млн дол. США
Україна, загалом	47626,4	32473,0	11770,1	32477,8	8583,3	11554,6	67979,9	76505,4
Питома вага у загальному показнику	70,0	42,4	17,3	42,5	12,7	15,1	100,0	100,0

Спостерігаються вагомні варіації за внутрішніми та світовими цінами для різних характеристик. Для фізичних характеристик внутрішні ціни більшою мірою відповідають світовим, меншою – для ринкових і додаткових. Найбільш суттєвими розбіжностями визначаються ринкові характеристики через вагому диференціацію у сфері платежів за використання властивостей водних ресурсів.

Базовим у формуванні таких відмінностей був показник екопослуг та його субпоказники. Зазначене свідчить, що екологічні послуги, які надають водні ресурси в Україні (зокрема, регулювання порушень, водорегуляція, водопостачання, водоочистка), не відповідають світовим ціновим стандартам. А це, у свою чергу, потребує розробки і впровадження дієвих механізмів формування аналогічних характеристик та визначення можливостей їх імплементації в чинну систему платежів. На прикладі екопослуг акцентуємо увагу на тому, що цей інструмент вартості в Україні перебуває на рівні потенційних, тому наведені оцінки є скоріше перспективними для українських реалій. Водночас вони суттєво впливають на загальну вартість водних ресурсів і тому їх необхідно враховувати.

Для екосистемних послуг представлено формування окремої вартості. Оцінка екопослуг передбачає визначення вартісних характеристик усіх функцій, що їх генерують і можуть надавати водні екосистеми. У більшості досліджень ці показники не враховуються, а це значно зменшує вартість водних ресурсів.

Зрозуміло, що спектр функцій, генерованих водними екосистемами, є значним і досить динамічним, оскільки водне середовище постійно змінюється, що, у свою чергу, призводить до зміни корисності для людини. У цьому сенсі доцільно виходити з наступних позицій: брати до уваги лише основні переваги від екосистем (варто зосередитися на регулюванні порушень, водорегуляції та інших); визначити вартісні характеристики для основних водних екосистем (наприклад, для річкових/озерних (з урахуванням штучних об'єктів – водосховищ) і водно-болотних угідь.

Згідно з проведеними розрахунками, загальна величина вартості екопослуг, що їх генерують водні екосистеми, становить близько 5,8 млрд грн за цінами України і 27,5 млрд дол. США – за світовими (табл. 2).

Таблиця 2

Екопослуги, генеровані водними ресурсами України, та їх базові вартісні характеристики

Показник	Регулювання порушень водних екосистем (Disturbance regulation)		Водорегуляція (Water regulation)		Водопостачання (Water supply)		Водоочистка (Waste treatment)		Загальний показник	
	ВЦ,	СЦ,	ВЦ,	СЦ,	ВЦ,	СЦ,	ВЦ,	СЦ,	ВЦ,	СЦ,
	млн грн	млн дол. США	млн грн	млн дол. США	млн грн	млн дол. США	млн грн	млн дол. США	млн грн	млн дол. США
Україна	912,7	4262,1	2237,6	10459,0	1633,2	7629,2	1110,9	5188,3	5894,0	27538,5
Річки/озера	...*	...*	2234,8	10444,9	869,0	4061,0	270,5	1266,1	3374,2	15771,9
Водно-болотні угіддя	912,7	4262,1	2,8	14,1	764,3	3568,2	840,4	3922,2	2519,8	11766,5

* Функція регулювання порушень фіксується не чітко.

Показники вартості держави обумовлені регіональними характеристиками. Для забезпечення найвищих значень вартості водних ресурсів необхідні, по-перше, значні обсяги ресурсу в межах регіону; по-друге, вагома концентрація економічної активності; по-третє, переважання тих видів економічної діяльності відносно водних ресурсів, які є більш вартісними.

Відповідно до групування регіонів, коло пріоритетних формують переважно західні області України (із включенням столиці). Саме останні виступають територіальними лідерами за можливостями формування вартості водних ресурсів. В поточному періоді (а також на перспективу) вони можуть слугувати полігонами адаптації для впровадження інвестиційних проєктів, використання інноваційних інструментів для сфери водних ресурсів. Водночас однією з проблем, яка може стримувати подібні впровадження, є той факт, що вартість в основному формується за рахунок фізичних характеристик (тобто лише наявності водних ресурсів на території). Необхідним є посилення впливу ринкових і додаткових характеристик, що б свідчило про активне позиціонування водних ресурсів у ринкових процесах.

Таким чином, водні ресурси формують значну вартість, яка суттєві різниться за цінами України та світовими. Крім фіксації вартості, її окремі елементи (якісні характеристики водних ресурсів) викликають інтерес щодо можливості їх включення до системи екологічних зборів. Наприклад, регулювання порушень, водоочистка та інші.

Впровадження вартісних характеристик водних ресурсів до системи екологічних зборів

Визначимо особливості залучення цих якостей до наявної системи платежів у контексті євроінтеграції.

1. Адаптація законодавчих актів (насамперед Податкового кодексу України і Водного кодексу України) з метою включення додаткових позицій. Як правило, норми і тарифи регулюються саме цими документами, тому можливе їх розширення за рахунок додаткових фінансових інструментів.
Зрозуміло, що окремі якості водних ресурсів, включені в систему екологічних зборів, повинні бути диференційованими за галузевими, територіальними ознаками, відносно платників цих зборів.
Одним із варіантів спрощення зазначеної процедури є можливе включення якісних характеристик до чинних платежів за використання водних ресурсів.
2. Внесення змін до наявного інституційного базису. Після адаптації законодавчих актів доцільно визначити процедуру формування цих платежів. Важливою ланкою, яка відповідатиме за безпосереднє впровадження запропонованих заходів, є конкретні інституції. Для більш конструктивного впровадження цих заходів можливо адаптувати наявні структури.

3. Формування пільг для водокористувачів, які б базувалися на їх ставленні до якостей водних ресурсів. Основною метою платежів є, крім забезпечення фінансових надходжень, вплив на зміну поведінки користувачів. Наприклад, стимулювання поведінкових настроїв. Якщо користувач ощадливо ставиться до ресурсу, то мають бути передбачені пільги.
4. Врахування позицій водних директив та інших правових актів ЄС щодо можливостей формування водних тарифів. При включенні таких платежів доцільно керуватися чинними розробками країн ЄС, що вже мають значний досвід у цій сфері.

Завідуюча відділом економічних проблем водокористування ДУ “Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України” доктор економічних наук, старший науковий співробітник Л.В. Левковська

Провідний науковий співробітник відділу економічних проблем водокористування ДУ “Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України” доктор економічних наук, старший науковий співробітник А.М. Сундук